

33. Художні практики та мистецька освіта у крос культурному просторі сучасності: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф., 7-8 жовтня 2019 р., Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. 208 с.

34. Шариков Д. І. Класифікація сучасної хореографії. Київ: Видавець Карпенко В.М., 2008. 204 с.

35. Шариков Д.І. Сучасна хореографія як феномен художньої культури ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. мистецтвознавства: 26.00.01 Теорія й історія культури. К., 2008. 19 с.

36. Шевчук А. У танцювальному колі. *Палітра педагога*. 2000. № 2. С. 17–25.

37. The Encyclopedia Americana. Vol. 8, N.Y. Chicago, 1949. P. 447.

38. Ellis H. The Dance of Life. N. Y., 1929. P. 11.

39. Lomax A. Folk Song Style and Culture. Washington, 1968. P. 223.

40. Sachs C. World History of the Dance. N. Y., 1937. P. 12.

41. Sheets M.S. The Phenomenology of Dance. Wisconsin, 1966. P. 5-6.

42. Sorell W. The Dance Through the Ages. N. Y., 1967. P. 9.

DOI: <https://doi.org/10.36550/978-617-8245-57-3-24>

ФЕДОТОВА С. О.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
ORCID: <https://ORCID.org/0000-0002-7257-122X>*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасна дошкільна освіта спрямована на розвиток творчої особистості, на підвищення зацікавленості та активності дітей-дошкільнят у вихованні та навчанні, на розвиток репродуктивної та творчої уяви (творчого бачення), на формування оціночних суджень, творчого ставлення до вірша, до його змісту, до персонажів, на розуміння емоцій, що закладені у творі.

Розвиток творчої діяльності на основі прочитаного передбачено Освітньою програмою для дітей-дошкільнят: складання (створення) уявних словесних зорових картин, характеристика персонажів, складання творів-мініатюр про героїв віршованих творів [2].

Важливість читання віршів зумовлена їх високою емоційністю, мелодійністю, ритмікою та пізнавальними можливостями, а також жанровою специфікою, що виявляється передусім у доступності віршів дітям дошкільного віку.

Виразне читання віршів допоможе дитині зрозуміти зміст твору, характер персонажів, мотивацію їх вчинків, досягнути емоційний потенціал твору і почуття героїв. Завдяки виразному читанню дитина сама навчиться передавати свої почуття і краще розуміти почуття інших: дітей і дорослих.

У науково-методичній літературі розглянуто різні аспекти опрацювання вірша: психологічні основи становлення й розвитку мовлення (О. О. Леонт'єв, М. І. Жинкін, П. Я. Гальперін, Б. Г. Анан'єв), процес сприймання віршованих творів (Л. С. Виготський, Б. С. Мейлах, П. Я. Якобсон).

Методичні дослідження визначають такі напрями: навчання читання віршованого твору (О. В. Джежелей, М. С. Бібко); вплив поезії на мовлення дітей (А. П. Усова, Л. І. Фесенко, С. А. Алієва, Н. Н. Насруллаєва, С. А. Литвиненко та ін.); традиційні та інноваційні прийоми з віршем (А. Богуш, Л. Варзацька, Л. В. Живицька, О. Савченко, Л. Фесюкова, Д. Родарі та ін.).

Мета роботи – проаналізувати методичні прийоми, що спрямовані на формування творчого бачення у дошкільників.

Формування навички виразного читання складний процес. Розглянемо деякі особливості формування творчого бачення у дошкільника. Для того щоб дитина змогла виразно прочитати вірш (твір), вона повинна яскраво уявити образи, картини, персонажі, які відтворені автором, правильно зрозуміти смисл вірша та його емоційний потенціал, сформувані своє творче ставлення до твору, до його змісту.

Почнемо із творчого бачення, творчого ставлення і підтексту (сміслового і емоційного).

Творче бачення – результат відчуття і розуміння твору. Це уявні образи, картини, що виникли у читача під впливом читання твору. Бачення пробуджує відповідний настрій, почуття, бажання, що повинно знайти відображення в інтонації читця.

Творче ставлення – це оцінка. Аналізуючи твір читець не просто фіксує наявні факти, характери героїв, а критично сприймає, оцінює їхні дії, вчинки, залежно від свого світогляду і внутрішнього стану. Ставлення читця ґрунтується на авторській оцінці, яка виражена безпосередньо в тексті. Лише активне ставлення виконавця забезпечить емоційне, переконливе читання твору, здатне захопити аудиторію. Ставлення читця доноситься до слухачів через інтонацію, міміку, жести [3, с. 151 – 153].

Робота над формуванням творчого бачення, творчого ставлення, над розкриттям підтекстів (сміслового та емоційного) – це важливий підготовчий етап у процесі оволодіння навичкою виразного читання віршованого твору дошкільником. Адже без чіткого розуміння смислу тексту, яке базується на розкритті /усвідомленні/ лексичного значення всіх слів, незрозумілих дитині, без уявлення яскравого зорового образу, без сформованої своєї власної творчої оцінки (ставлення) дитина-дошкільник не зможе виразно прочитати твір.

Поезія для дітей тільки на перший погляд елементарна, проста, зауважимо, на перший погляд дорослої людини. Але дитині-дошкільнику складно осягнути її зміст (зрозуміти смисл), відчутти емоції і передати їх голосом, мімікою і жестами. Наприклад, поезія Неоніли Стефурак «Бадяка-Маняка».

Неоніла Стефурак	між гір.
Бадяка-Маняка	Для власної втіхи
Бадяка-Маняка –	він лущить горіхи
небачений звір:	і носить звірятам
живе віну темному лісі	до нір.

Чудова, мелозвучна поезія, яка має захоплюючий, інтригуючий сюжет. Для розуміння твору, для розуміння поетичного персонажу важливу роль відіграє назва вірша: «Бадяка-Маняка». Бадяка-Маняка – це химерне прізвисько якоїсь невідомої, таємничої істоти, дивної, навіть страшної, тому що її ніхто не бачив:

у творі ця істота називається «небачений звір». Набагато страшнішим, навіть жахливим було б прізвисько «Бадака-Манака», проте наявність м'яких приголосних [д'], [н'] послаблюють /знижують/ рівень негативних емоцій (тривоги, страху, жаху) у цьому імені.

Вірш складається з двох строф. У першій строфі характеристикою «Бадяки-Маняки» є такі вислови «небачений звір», «живе він у темному лісі, між гір». Бадяка-Маняка – це звір, до того ж небачений, його ніхто і ніколи не бачив, він веде втаємничений спосіб життя, а те, що він живе «у темному лісі, між гір» асоціативно викликає у читача, слухача почуття тривоги, страху, адже «темний ліс» – небезпечний ліс, бо там легко заблукати, там багато хижих тварин, а слова «між гір» додають таку інформацію: звір живе у віддаленому місті, дуже і дуже далеко. Отже, перша строфа малює і створює образ страшного і небезпечного звіра, тому і читати цю частинку потрібно із відповідним почуттям тривоги, страху. Тобто, образ, який виникає в уяві, диктує і певне ставлення до персонажа і передачу /відтворення/ відповідних почуттів (тривоги, страху, небезпеки, жаху).

У другій строфі характеристикою героя є його вчинки: виявляється «для власної втіхи він лущить горіхи і носить звірятам до нір». Ця строфа малює зовсім інший образ Бадяки-Маняки: він добрий, не злий, не страшний, щедрий, він м'якенький і пухнастий. Новий образ Бадяки потребує іншого ставлення до нього і вияву таких почуттів як радість, задоволення, бажання доторкнутися і погладити це звірятко по м'якенькій хутрянній шубці.

Для того щоб діти зрозуміли, побачили цього дивного героя, сформували своє ставлення до нього і виявили відповідні почуття, потрібно вплинути на їхню уяву за допомогою таких питань:

– Які почуття у вас виникають, коли ви чуєте слово /ім'я/ Бадяка-Маняка? Вам стає страшно, чи ні?

– У вірші Бадяка-Маняка називається звіром. Як ви уявляєте цього звіра, якщо його звати Бадяка-Маняка? Цей звір маленький, чи великий? Він пухнастий?

– Цей звір страшний на вигляд, якщо він живе у «темному лісі, між гір»?

– А як би цього звіра було звати Бадака-Манака, він був би страшніший за Бадяку-Маняку?

– Опишіть, який зовні цей звір.

– Намалуйте його словесний портрет, або олівцями намалуйте.

– А якщо «для власної втіхи він лущить горіхи і носить звірятам до нір», то який він: добрий чи злий, жадібний чи щедрий?

– То на кого він більше схожий: на ведмедя /великого, страшного, небезпечного/ чи на білочку /маленьку, пухнасту/?

Вірш «Робін-Бобін – ненажера» – це переказ (переспів) українською мовою відомої англійської дражнили /пісеньки/ Іваном Малковичем. У переспіві Івана Малкович пісенька вийшла злою, дошкульною, уїдливою і образливою дражнилкою, якою і повинна бути.

Переклад з англійської І. Малковича

Робін-Бобін – Ненажера

З'їв гороху півцентнера.

Робін-Бобін – Ненажера

З'їв коня і сім телят,

і дванадцять поросят.
З'їв ведмедя під ліском
і крамничку з молоком,
схрумав кузню, коваля
і самого короля!

Лондон з'їв і Ліверпуль,
випив річку – буль-буль-буль! –
Згамав триста кораблів –
Ще й кричить: «Я не доїв!»

У вірші створено негативний образ ненажери: він великий, навіть величезний, товстий, неохайний /бо постійно їсть і їсть, хрумає, ковтає, гамає): «з'їв гороху півцентнера, з'їв коня і сім телят, і дванадцять поросят», «схрумав кузню й коваля», «згамав триста кораблів». Цей персонаж гіперболізований. Він такий величезний, що «схрумав кузню, й коваля, і самого короля», і навіть з'їв /ковтнув/ міста Лондон і Ліверпуль, «згамав триста кораблів» і ще й не наївся. У перекладі Івана Малкович створено дуже неприємний, гидкий і брудний образ товстуна-ненажери, що швидко-швидко і безупинно ковтає, хрумає і гамає.

Питання для стимуляції творчого бачення (творчої уяви) дітей:

– Опишіть, яким ви побачили (уявили) Робіна-Бобіна?

– Він великий і товстий? Він неохайний? Він брудний, тому що він постійно і безупинно багато їсть?

– Яким ви його побачили, якщо він «ковтає, хрумає, гамає, ковтає людей /коваля, короля/, тварин, кузню, міста, триста кораблів?

– Які почуття і ставлення у вас виникли до цього героя?

Дуже цікава поезія для дітей Рене де Обалдія «Неділя» у перекладі Олександра Миколайовича Мокровольського (український перекладач, журналіст) (Рене де Обалдія/я/ – французький письменник, драматург, поет; 1918 - 2022; автор збірки «Вірші французький поетів для дітей»).

Рене де Обалдія

Переклад О. Мокровольського.

Неділя
Шарлота
Витягує Шарля з болота.
Бертран
Розходивсь, як буран.
Кунегонда
Робить все, що завгодно.
Епанімондас
Купатись подавсь.

Адхемар
Носа задер аж до хмар.
А годинник на стіні
то – «так-так», то – «ні-ні».

А мені лобити со?
Со мені лобити, со?
Я в галмиделі сизу,
Солоденьке сось смокцу.

Вірш «Неділя» про пустощі, забави дітей, що залишились без догляду дорослих і про недитячу дитячу відповідальність. У вірші описано вихідний день – неділя. Вірогідно, батьки кудись пішли (можливо, до церкви, Франція католицька країна, і відвідування меси правило для віруючих людей), а своїх дітей різного віку доручили доглядати найстаршій дитині. Звісно, діти не слухаються старшого, і всі роблять все, що забажають: Шарль заліз у болото, його із болота, витягає сестра Шарлота (імовірно, його старша сестра), Адхемар носа задер аж до хмар, Кунегонда робить все, що завгодно, Епанімондас купатись подавсь. Всім до всіх байдуже. Стурбованість і тривога лише звучать у словах героя-оповідача, найстаршої дитини, яка ніяк не може вплинути на дітей, які на неї не звертають увагу. Завершується вірш словами найменшої дитини,

яка ще навіть погано говорить, вона не вимовляє букву «р», яка незадоволена, що сидить у «галмиделі», але задоволена тим, що втішається солодкою цукеркою: «Я в галмиделі сиджу, солоденьке щось смокчу».

Питання для формування творчої уяви у дітей:

- Чому так називається вірш?
- Де дія відбувається?
- Чому не згадуються дорослі?
- Де можуть перебувати дорослі?
- Перелічіть імена дітей?
- Чим діти займаються?
- Чому так багато дітей зібралось в одному місті?
- Вони брати і сестри? Родичі чи ні?
- Які вчинки дітей свідчать, що вони рідні брат і сестра?
- Діти всі однакового віку чи ні?
- Які слова вимовляє найменша дитина?
- Чому ви вважаєте, що ця дитина найменша?
- Що відчуває Шарль, який заліз у болото?
- А які емоції переживає Шарлота, яка його витягує з болота?
- Які почуття притаманні Адхемару, який «носа задер аж до хмар»?
- А які почуття переживає Кунегонда?
- Які емоції Епанімондаса?
- Які почуття Бертрана, якщо він «розходивсь, як буран»?
- А чому годинник на стіні промовляє «то так-так, то ні-ні», а не звичне «тік-так, тік-так»?

Чудові зорові картини подає у своїх віршах «Стежка», «Вітер» Дмитро Павличко.

Стежка
Стежка з головою
Вкрилася травою
І заснула. Спить.
Я біленькі ніжки
Полоскочу трішки –
Хай встає й біжить.
Хай тікає в поле.
Аж на ті околиці,
Де ширяє птах.
Але ні! Хай стежка.
Люба траволежна,
Політає в снах.

Вітер
Якось вітер ніс листок,
І прикульгував щокрок,
І щокрок відпочивав,
І листок на землю клав.
Так сердешний занеміг,
Ніби ніс він збіжжя міх,
Важко дихав і сопів,
Аж упав, нарешті, в рів.
Я тоді листок підніс,
Але вітер, наче біс,
Хап мені його з руки
Та й у поле – навпрошки.
І високо понад лан
Зринув хитрий вітрюган,
Свиснув, крикнув з-під небес, –
І листок у хмарі щез.

Завдяки тому, що автор у тексті вірша «Стежка» використав неймовірну метафору (переносне значення): «Стежка з головою вкрилася травою, І заснула, спить», ці рядки породжують яскравий образ в уяві дитини, діти бачать стежку,

яка заросла густою травою, тому що нею давно ніхто не ходив. Образ стежки, яка вкрилася травою, як ковдрою, і заснула, спить пробуджує фантазію дитини-дошкільника.

Питання до дітей:

– Якою ви побачили стежку, якщо у творі говориться, що «вона вкрилася травою, і заснула, спить»?

– Опишіть стежку.

– А чому стежка спить, як ви вважаєте?

– Як ви вважаєте, яка пора року описана у вірші?

– Пофантазуйте, якими рослинами стежка заросла? Намалюйте словесну картину стежки. Намалюйте стежку олівцями. Які кольори ви використаєте при малюванні стежки?

– Які квіти ви побачили, якщо, наприклад, це літня пора року?

– Які квіти ви побачили, якщо, наприклад, це весняна пора року?

– Які квіти ви побачили, якщо, наприклад, це осіння пора року?

У вірші «Вітер» поет створив чудернацький образ вітру-кульги, розбишаки. «Якось вітер ніс листок, і прикульгував що крок, і щокрок відпочивав і листок на землю клав». У творі вітер – казковий персонаж. І щоб дитина побачила все те, що відбувається у природі, їй доцільно поставити таке питання:

– А що ж відбувається у природі? Погода вітряна чи невітряна?

– Яку зорову картинку ви побачили?

– Чому автор називає вітер кульгою? Покажіть жестами, що відбувається з листком, коли вітер-кульга несе його у руках.

На ці питання дошкільники відповідають так: «поет описав вітряну погоду, спочатку вітерець слабенький, несміливий, він то піднімить, то опустить листок, а потім вітер посилюється і «Високо понад лан Зринув хитрий вітрюган».

Активному формуванню творчої уяви буде сприяти робота над зображальними засобами, зокрема над порівняннями. Вірш Дмитра Павличка «Осінь» містить яскраві порівняння.

Осінь

Зажурилась квітка
Небеса прозорі,
Мов глибінь ріки.
Падають, як зорі,
З явора листки.

А над полем нитка
Дзвонить, як струна,
Зажурилась квітка –
Чує сніг вона.

У першій його строфі тексту є пречудове порівняння: «Небеса прозорі, Мов глибінь ріки, Падають, як зорі З явора листки». Питання до дитячої аудиторії:

– А чому прозорі небеса автор порівнює з річковою глибиною?

– Який колір небес ви уявили? Чому саме такий колір ви уявили?

На ці питання діти відповідають, спираючись на власний життєвий досвід: якщо небеса прозорі, то, можливо, небо чисте, воно синього, блакитного кольору, без жодної хмаринки.

У другому рядку опадання листків з явора порівнюється з падінням зірок.

Питання до дітей:

– А чому листочки явора порівнюються із зорями?

– А чи бачили ви падіння зірок на небі?

– Опишіть, як зірки падають? Покажіть рукою шлях падіння зірки.

Відповідь дітей буде правильною, якщо діти наявно побачать листочки явора, а явір – різновид клена. І дійсно, візерунчасті листочки клена дуже схожі на зірки.

Відповідь на друге питання важлива для розуміння дітьми того, яка погода панує у природі. Адже зорі падають на небі швидко, раптово, і шлях їх падіння рівний, чіткий. І якщо листки падають швидко, раптово, вони не кружляють, то погода спокійна, не вітряна.

Питання до дітей:

– Отже, давайте поміркуємо, пофантазуємо, а погода у природі яка: вітряна чи спокійна?

– Чому ви так вважаєте?

Як бачимо, талановите, яскраве порівняння допомагає читачу, слухачу захопитися поетичною мовою твору і уявити реальні картини природи: зрозуміти, яка погода панує у природі. А на осінній прогулянці, під час листопаду буде доречно звернути увагу дітей на спостереження того, як же падає листя з дерев на землю у вітряну погоду і безвітряну погоду. І чому листочки явора (клена) схожі на зірки?

У вірші Лесі Українки «На зеленому горбочку» є дуже дивне і не дуже зрозуміле дітям порівняння, в якому хатинка порівнюється з дитинкою: «На зеленому горбочку, У вишневому садочку, Притулилася хатинка, Мов маленькая дитинка Стиха вийшла виглядати, Чи не вийде її мати.»

На зеленому горбочку

Чи не вийде її мати.

На зеленому горбочку,

І до білої хатинки,

У вишневому садочку,

Немов мати до дитинки,

Притулилася хатинка,

вийшло сонце, засвітило

Мов маленькая дитинка

і хатинку звеселило.

Стиха вийшла виглядати,

Питання до дитячої аудиторії:

– Чому хатинку письменниця порівнює з дитинкою?

– Адже дитинка дуже маленька, і хатинка занадто велика для такого порівняння?

Щоб спрямувати міркування дітей у правильному напрямку, доречно запропонувати дітям розглянути ілюстрації до цього вірша. І діти побачать, що на картинках хатинка, дійсно, дуже маленька, чистенька, біленька, її блискучі віконця схожі на очі лагідної, ніжної, цікавої дитинки. Малюнки до цього вірша підкажуть дітям, що таке порівняння «хатинки з дитинкою» виникло в уяві Лесі Українки тому, що хатинку поетеса побачила здалеку. Тільки здалеку хатинка схожа на «маленькую дитинку». Розумінню цього порівняння буде сприяти і спостереження за сільською хатинкою в етнографічному музеї. Діти наочно у такому музеї переконуються, що хатинка завелика для такого порівняння, якщо підійти до неї близько-близько, а от якщо подивитися на неї здалеку, то таке порівняння хатинки з дитинкою стане їм зрозумілим.

Яскравим, але незрозумілим для дітей є порівняння у вірші Леоніда Глібова «Веснянка»: «Бринить діток, Як той мачок, Крапчастий і повнесенький.»

Питання до дітей:

– А чи бачили ви суху коробочку з маковим насінням?

– А чому автор порівнює дідка із сухим мачком «крапчастим і повнесеньким»?

Веснянка

Бринить дідок,

Як той мачок,

Крапчастий і повнесенький;

Кричать, гудуть,

Далеко чуть

Таночок голоснесенький.

Автор порівнює дідка, стару людину, з сухою коробочкою, яка залишається після цвітіння квітки маку. Дитину, молоду людину можна порівняти з свіжою квіткою червоного маку, а старенького, сухенького дідка лише можна порівняти із сухою коробочкою макового насіння. Щоб діти зрозуміли і чітко побачили образ старої людини, доцільно дати їм поспостерігати за маковою коробочкою. Лише так, потримавши її у руках, потрусивши її біля вуха, діти зрозуміють значення слова «бринить», тобто дідок говорить глухо, тихо, а не дзвінко, голосно, як молода людина.

Надзвичайно дієву роль у формуванні образного бачення у дітей-дошкільників відіграє розуміння підтекстів: смислового та інтонаційного. Саме робота з визначення смислового й емоційного підтекстів буде сприяти розвитку й активному формуванню творчого бачення у дошкільників.

Підтекст (смисловий та емоційний) – це той смисл, який розкриває читець за словами автора, ті почуття, прагнення, воля, переконання, які схвилювали автора і читця, і які читець повинен передати слухачеві. Головною метою читця є вміння донести до слухачів суть твору, ідею, закладену автором, зігріту переживаннями виконавця; активно вплинути на аудиторію, пробуджуючи в неї потрібні настрої, почуття, душевний відгук. Підтекст виконавця практично реалізується через інтонацію [3, с. 151-153].

Смисловий підтекст наявний в алегоричних поетичних творах (обов'язково у байках). У ліричних поезіях /віршах/ він реалізується через метафору (слова з переносним значенням). У вірші Ліни Костенко «Пряля» створено метафоричний образ Зими: «Сидить пряля та й пряде – Сніг іде – іде – іде...».

Пряля

Сидить пряля та пряде –

сніг іде – іде – іде –

нитка рветься де-не-де, -

а вона пряде й пряде.

Вже напярля хуртовин

на шапки для верховин –

на сувої полотна –

на завіску для вікна,

на хустину й укривало –

мало – мало – мало – мало –

сніг іде – іде – іде –

а вона пряде й пряде...

Потрібно пояснити дітям, що зима зображена у вигляді прялі. Сучасна дитина не знає, хто така пряля, як працює пряля, що таке прядка, яка вона та прядка. Доречно у цьому випадку попрацювати з малюнками, картинками, ілюстраціями до цього вірша. Робота за ілюстраціями дозволить дітям уявити прялю, і зрозуміти її працю. Що цікаво, у цій поезії немає вікової характеристики прялі-зими. На питання: Якою ви уявили прялю-зиму? Діти змальовують цей персонаж як немолоду, але й не стару жінку, не сивою бабою: «Жінка вся у білому вбранні, бо вона біла зима і пряде пряжу – сніг. У неї біла

шапка, білий шарф, білий козушок, білі чобітки». На питання: Яку картинку побачили? Де може знаходитися зима, якщо вона пряде свою пряжу-сніг? Діти відповідають так: Пряля з'являється на небі, на великій білій пухнастій хмарині. Вона сидить за прядкою і зосереджено, не відволікаючись від важливої справи, пряде і пряде сніг. З хмари поступово падає і падає сніг. Він іде повільно, але і невпинно. У творі є такі рядки «Нитка рветься де-не-де, А вона пряде й пряде.». Ці рядки діти пояснюють так: Сніг іде-іде-іде, потім перестає іти, а потім знову іде-іде-іде. Поетесою Зима зображена як турботлива, хазяйновита господиня, Вона прийшла у цей сірий, чорний світ, щоб прикрасити, розфарбувати його у білий колір, прикрасити все навкруги, покрити сяючим білим-білим снігом. І тому вона невпинно і зосереджено пряде й пряде.

У вірші Ліни Костенко «Баба Віхола» зима зображена старою сивою бабою.

Баба Віхола

Баба Віхола, сива Віхола	Сині пальчики – мерзне житечко.
На метільній метлі приїхала.	Нема решета, дайте ситечко!
В двері стукала, селом вешталась:	
– Люди добрії, дайте решето!	Подем їхала, в землю дихала
Ой просію ж я біле борошно,	Баба Віхола, сива Віхола.
Бо в полях іще дуже порожньо.	

Діти звертають увагу на те, що Віхола не тільки стара («Баба Віхола, Сива Віхола»), але ще й страшна, тому що схожа на Бабу Ягу (або відьму), тому що прилетіла на «метільній мітлі». А як відомо дітям з казок, то тільки Баба Яга (відьма) літає на мітлі. Але якщо на початку вірша створено дуже відразливий образ зими (сива, страшна, стара, холодна, жорстока), то далі її характеристика доповнюється іншими рисами: вона дійсно і стара, і не приваблива, але вона, виявляється, ніжна, турботлива, чуйна, жаліслива господиня природи, вона прилетіла і принесла з собою мороз, сніг, щоб потурбуватися про озимину, прикрити її, зігріти, щоб був щедрий урожай: «В двері стукала, селом вешталась: – Люди добрії, дайте решето! Сині пальчики – мерзне житечко. Нема решета, Дайте ситечко!».

Емоційний підтекст (емоційний потенціал) закладений у кожному творі: і у віршованому, і в прозовому. Часто емоції передаються у тексті асоціативно, тобто не називаються словами, а іноді і називаються словами, що допомагає дітям легко їх зрозуміти. Наприклад, у вірші Лідії Повх «Жабка», у першому його рядку є емоційне слово «журилась»: «Журилась під осінь Малесенька жабка».

Лідія Повх

Жабка

Журилась під осінь	і жовтими стали
малесенька жабка:	листочки у клена,
– Уже потемніла	а я іще й досі
у соняха шапка,	зелена-зелена...

Це слово і створює атмосферу вірша, і підказує дитині, що читати вірш потрібно із почуттям суму. Далі у вірші є такі рядки «Уже потемніла у соняха шапка, І жовтими стали листочки у клена». В цих рядках слова-емоції відсутні.

В них відтворена і красива, але разом з тим сумна картинка природи, адже листя жовте, золоте, а шапка у соняха потемніла, тому що почала гнити, гинути, пропадати, і квітку свою розкішну сонях опустил у смутку. Картинка природи ще красива, яскрава, але всі ці ознаки свідчать про поступове вмирання, завмирання у природі.

Робота над словами-емоціями, словами, що асоціативно передають емоції, допоможуть дітям уявити осінню картинку природи, і розфарбувати її у жовто-золотистий колір.

Щоб полегшити дітям визначити емоції, почуття, які закладені у вірші, їм можна підказати назви емоцій. Наприклад, запропонувати такий перелік основних емоцій:

радість,	гордість,
смуток,	ніжність,
сум,	тривога,
жаль,	протест,
гнів,	лагідність,
сором,	незадоволення,
біль,	здивування,
страх,	вдячність,
повага,	розчарування,
задоволення,	заздрощі,
захоплення,	зневага,
співчуття,	життєрадісність [4, с. 171].
обурення,	
Вправи.	

1. Я прочитаю напам'ять вірші Лесі Українки «На зеленому горбочку», Павла Тичини «А я у гай ходила», Олександра Олеся, «Все навколо зеленіє», Ліни Костенко «Синички на снігу», «Веселий дощ», Дмитра Павличка «Осінь», Наталі Забіли «Веселі жабки». Які почуття автор передав у творі? Чому ви так вважаєте? Уважно послухайте мене. Поспостерігайте за моїм обличчям, за моїм голосом. Які почуття яка передавала під час читання вірша. Яким було моє обличчя: брови (підняті – опущені), очі (широко відкриті – нешироко відкриті, примружені; веселі – сумні); уста (куточки вуст підняті чи опущені)? Яким був мій голос: високий – низький, голосний – тихий?

Леся Українка

На зеленому горбочку

На зеленому горбочку,	Мов маленькая дитинка
У вишневому садочку,	Стиха вийшла виглядати,
Притулилася хатинка,	Чи не вийде її мати.

Відповідь. Передавали радість, ніжність, бо хатинка схожа на маленьку дитинку.

І до білої хатинки,	вийшло сонце, засвітило
Немов мати до дитинки,	і хатинку звеселило.

Відповідь. Читали весело, радісно, тому що у творі є таке слово, що називає почуття «звеселило».

Павло Тичина

А я у гай ходила...

А я у гай ходила
По квітку ось яку!
А там дерева – люлі,
І все отак зозулі:
Ку –
Ку!

Відповідь. Передавали радість, задоволення. Дівчинка ходила до лісу, у неї була цікава, захоплююча мандрівка. Вона принесла дивовижну, не бачену раніше квіту «Ось яку!». Вона бачила, як колихалися від вітру дерева «дерева люлі», чула спів зозульки.

Я зайчика зустріла,
Дрімав він на горбку.
Була б його спіймала –
Зозуля ізлякала:
Ку –
Ку.

Відповідь. Радість, від того, що дівчинка бачила зайчика, хотіла його спіймати; смуток від того, що не спіймала зайчика.

Олександр Олесь
Все навколо зеленіє

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо, тихо вітер віє
І з травою гомонить.

Відповідь. У вірші передається радість. У природі панує весна: все зеленіє, розквітає. Навколо тиша і спокій.

Під час читання вірша передавали радість, задоволення: брови підняті вверху, очі широко розкриті, куточки вуст підняті вверху. Голос притишений, бо «Тихо, тихо вітер віє».

Як тут всидіти у хаті,
Коли все живе, цвіте,
Скрізь дзвенять пташки крилаті,
Сяє сонце золоте...

Відповідь. Радість дитини від того, що «все живе, цвіте», сильне бажання дитини піти на вулицю, опинитися серед природи, насолодитися цією красою і теплом: «пташки дзвенять», «сяє сонце золоте».

Під час читання вірша передавали радість, задоволення: брови підняті вверху, очі широко розкриті, куточки вуст підняті вверху. Голос дзвінкий, бо «Пташки дзвенять».

«Швидше, мамо, черевички!
Глянь, як весело в саду!
Ти не бійся – до кринички
Я і сам не підійду.

Відповідь. У творі є слово «весело», «швидше». Тому і читати цю частинку треба весело і швидко. Передається почуття радості і бажання швидше опинитися серед природи

Під час читання вірша передавали радість, задоволення «Глянь, як весело в саду». Брови підняті доверху, очі широко розкриті, куточки вуст підняті вверху. Читали швидко, бо є такі слова «Швидше, мамо, черевички».

Цікаве питання до змісту цієї частинки вірша: «А дитина слухняна чи неслухняна?»

Більшість дітей відповідають. Що дитина слухняна, тому що попереджає маму: «Ти не бійся – до кринички Я і сам не підійду». І тільки деякі зазначають, що, можливо, і не дуже слухняна, бо до кринички вже підходила раніше.

Ліна Костенко
Синички на снігу

Синиці голодом намлілись –
Така зима, така зима!..

Відповідь. У рядках передається почуття смутку, горя, бо Синички «намлілися голодом» /настраждалися від голоду і холоду/. У рядку «така зима, така зима» говориться про сильний холод, морози.

Під час читання передавали смуток, страждання від холоду. Брови опущені вниз, очі не широко відкриті, куточки вуст опущені вниз. Читали повільно, бо оповідається про холод і муки пташок.

Оце б у вирій полетіти, –

Відповідь. У рядку передається радість, надія, мрія на тепло, що панують у теплих країнах.

Під час читання вірша передавали радість, замріяність. Брови підняті вгору, очі широко розкриті, куточки вуст підняті вгору. Читали повільно, замріяно.

Так батьківщини ж там нема.

Відповідь. У рядку передається смуток, навіть журба, бо там, де тепло, немає рідної країни.

Під час читання вірша передавали смуток. Брови опущені вниз, очі нешироко розкриті, куточки вуст підняті вниз. Читали повільно. Голос тихий.

Ліна Костенко
Зимові горобці

Ріка заснула в берегах.

Як чорні черги у снігах

Село сотається димками.

стоять похнюплені паркани.

Відповідь. Читали повільно. Природа сонна. Ріка «заснула», тобто замерзла, вкрилася кригою.

Читали із смутком «паркани похнюплені». Чому «похнюплені»? Паркани сірі, чорні.

А на малому деревці

Лузають зиму горобці

З такою гілкою рогатою

і літо-літечко пригадують.

Відповідь. Передавали тиху радість, бо горобці «лузають зиму» тобто переживають, перетерплюють. І пригадують літо-літечко, тобто згадують тепло, і їм від цього радісно і легше.

Ліна Костенко
Веселий дощ

Дощ полив, і день такий полив'яний.

Лиш дідок старесенький,

Все блищить, і люди як нові.

кропив'яний

Блискавки визбирує в траві

Відповідь. Передавали радість. Тому що у природі пройшов дощ, він вимив всю природу, все тепер навколо блищить, як нове.

Читали не повільно. «Дощ полив», тому і читати потрібно швидше.

Струшується сад, як парасолька.

Мокрі ниви і порожній шлях.

Доганяє хмари у полях.

Ген корів розсипана квасолька

Читали повільно, з почуттям смутку.

Відповідь. Кінець дня, «порожній шлях». Дощ всіх розігнав. Але він і омив природу, приніс довгоочікувану вечірню прохолоду.

Наталя Забіла

Веселі жабки

Очеретяна хатина

біля річечки була.

І жила у ній родина

не велика й не мала:

Жабка-дід і жабка-бабка,

мама-жабка, тато-жабка,

і маленьке маленя

жабенятко-жабеня.

Мама-жабка ловить мушки,

тато шиє квапелюшки,

курить люльку жабка-дід,

Відповідь. Читали весело. На початку читали повільно. Далі читали швидко.

У творі є такі слова «веселе жабеня».

Гарна пісня в жабеняти.

Любить пісню цю співати

Всенька жаб'яча сім'я:

Жабка-дід і жабка-бабка,

мама-жабка, тато-жабка,

і маленьке маленя

жабенятко-жабеня.

Нумо пісню цю співати,

Нумо жабкам помагати:

Кумки-кумки,

кваки-квак,

скреке-ке-ке,,

Відповідь. Весело читали, швидко. Вірш про дружню, люблячу родину.

Дмитро Павличко

Осінь

Небеса прозорі,

Мов глибінь ріки.

Відповідь. Читали із смутком, тому що прийшла осінь і з дерев опадають листочки. Це красиво, але від цього сумно. Скоро всі листочки опадуть. Все в природі завмре.

Читали повільно. На початку передали почуття замилювання, тому що картини дуже красиві: «Небеса прозорі, Мов глибінь ріки».

А над полем нитка

Дзвонить, як струна,

Відповідь. У перших двох рядках описана тепла погода, літає павутиння, це тепла ще погода, «бабине літо». А в ранці вже відчувається мороз.

Читали із смутком, тому що квітка «зажурилась». Квітка відчуває холоди, мороз її приморозив, вона опустила свою голівку.

Цікавим і дієвим прийомом у роботі з дошкільнятами над осягненням ними почуттів, що закладені у вірші і передаються під час його читання буде використання таблиць «маски-підказки».

бабка – варить всім обід,

А веселе жабеня

їм виспівує щодня:

кумки-кумки,

кваки-квак,

скреке-ке-ке,

кудкудак!

Ой – не так! –

не кудкудак,

а бреке-ке-ке-ке-квак!

кудкудак!

Ой – не так! –

не кудкудак,

а бреке-ке-ке-ке-квак!

Але й гарно, любі дітки,

Ви співаєте усі,

Плещуть вам в зелені лапки

Жабки всі на лопусі:

Жабка-дід і жабка-бабка,

мама-жабка, тато-жабка,

і маленьке маленя

жабенятко-жабеня.

Починати працювати із дошкільнятами доцільно з двох «масок-підказок» (Сумна маска, весела маска). Наприклад, послухайте уважно, як я буду читати вірш Олени Журливої «Не дівчинка, а квітка», подумайте, які почуття я передавала голосом, виразом обличчя, підберіть відповідну маску-підказку сумну чи веселу, поясніть, чому саме таку маску ви підібрали.

Олена Журлива

Не дівчинка, а квітка

У нашої Наталі	Мережані кісники,
Мальовані коралі,	Хустиночка-лелітка, –
Червоні черевики,	Не дівчинка, квітка.

Працювати дошкільнятам таблицею «дванадцять емоцій» буде складніше, бо їм потрібно буде обрати необхідну емоцію з поміж дванадцяти інших. Роботу з цією таблицею почуттів доречно буде запропонувати дітям старшого дошкільного віку. Наприклад, діти, уважно послухайте у моєму виконанні вірш Наталі Забіли «Ірочка», уважно поспостерігайте за виразом мого обличчя, за голосом. Підберіть відповідну маску-підказку із таблиці почуттів. Поясніть свій вибір. Які слова з вірша підказали вам обрати певне почуття?

Наталя Забіла

Ірочка

Усі-усі тарілочки	Як не любити Ірочки,
Повимивала Ірочка.	Що вимила тарілочки?

Вправа: діти уважно послухайте вірш Леоніда Куліша-Зіньківа «Уранці біля хати», які почуття дитини, вухатого зайчика я передала у своєму читанні виразом обличчя, голосом. Підберіть відповідну маску-підказку. А які слова із вірша допомогли вам підібрати маску?

Леонід Куліш-Зіньків

Уранці біля хати

Уранці біля хати	Стояло біля хати,
Малесенькі сліди –	Ступило на поріг,
Зайчаточко вухате	Хотіло нам сказати,
Приходило сюди.	Що випав перший сніг.

Вправа: діти уважно послухайте вірші Миколи Вінграновського «Іде кіт через лід», «Лелека» які почуття кота, Зими я передала у своєму читанні виразом обличчя, голосом. Підберіть відповідну маску-підказку. А які слова із вірша допомогли вам підібрати маску?

Іде кіт через лід

Іде кіт через лід	І пішов через лід
Чорнолапо на обід.	Чорнолапо на обід.
Коли чує він: зима	Стала зимонька сумна:
Його біла підзива.	За котом ішла весна!
– Ти чого йдеш через лід	Лелека
І лишаєш чорний слід?	До нас прийшов лелека
– Бо я чорний, – каже кіт,	з косою на плечі,
Я лишаю чорний слід.	Води напився з глека
Коли ж біла ти сама,	Та й сів на спориші.
То білій тут дотемна.	Отак сидів лелека,

І думав те, що знав:	Не видно вдень-вночі...
Пропало десь далеко,	І плакав наш лелека,
Все, що косити мав,	з косою на плечі.
Пропало десь далеко,	

Для формування навички виразного читання у дітей-дошкільників важливою є робота над логічним наголосом. Науковці сформулювали правила виділення логічних наголосів: логічний наголос падає на

- слова, що когось або щось уперше називають;
- слова, що передають зіставлення чи протиставлення;
- слова, що означають перелік;
- слова, що стоять наприкінці речення [1, с. 198 – 205].

Звісно, ці правила дитині-дошкільнику незрозумілі. Як показує практика, дошкільник читає вірш або без логічних наголосів (вимовляє всі слова на одному рівні), або не виправдано вигукує певні слова. Дотримання правильного логічного наголосу при читанні вірша допоможе дитині зрозуміти і засвоїти смисл твору, його емоційний потенціал і точно відтворити певну емоцію. Ефективною вправою для засвоєння дітьми логічного наголосу буде прийом «Буксир» логічного наголосу», імітаційна вправа. Суть її така: діти, уважно послухайте, як я читаю, наприклад, вірш Ліни Костенко «Бузиновий цар», повторюйте рядки разом зі мною (одночасний «Буксир»).

Ліна Костенко

Бузиновий цар

У садочку–зеленочку	Баба каже: – Не ходи!
Ходить вишня у віночку.	Темні поночі сади.
Хтось їй грає на дуду,	Там, де вітер шарудить,
Подивлюся я піду.	Бузиновий цар сидить.

Брови в нього волохаті,
Сиві косми пелехаті.
Очі різні, брови грізні,
Кігті в нього, як залізні.

Більш ефективною у роботі з відпрацювання правильного логічного наголосу буде вправа аналітичного характеру. Наприклад така: діти, я буду повторювати одне й те саме речення (уривок з вірша Ліни Костенко «Бузиновий цар») і ставити вам різні питання. Слухайте уважно, щоб правильно відповісти на кожне питання. Свої відповіді починайте зі слова «так».

1. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. У садочку-зеленочку).
 2. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. Ходить).
 3. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. Вишня).
 4. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. У віночку).
- Хтось їй грає на дуду?
1. Хтось їй грає на дуду? (Так. Хтось).
 2. Хтось їй грає на дуду? (Так. Їй).
 3. Хтось їй грає на дуду? (Так. Грає).
 4. Хтось їй грає на дуду, ? (Так. На дуду).
- Подивлюся я піду?
1. Подивлюся я піду? (Так. Подивлюся).

2. Подивлюся я піду? (Так. Я).

3. Подивлюся я піду? (Так. Піду).

Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить?

1. Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить? (Так. Там).

2. Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить? (Так. Де вітер).

3. Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить? (Так. Шарудить).

4. Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить? (Так. Бузиновий).

5. Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить? (Так. Цар).

6. Там, де вітер шарудить, Бузиновий цар сидить? (Так. Сидить).

Брови в нього волохаті?

1. Брови в нього волохаті? (Так. Брови).

2. Брови в нього волохаті? (Так. В нього).

3. Брови в нього волохаті? (Так. Волохаті).

Сиві косми пелехаті?

1. Сиві косми пелехаті? (Так. Сиві).

2. Сиві косми пелехаті? (Так. Косми).

3. Сиві косми пелехаті? (Так. Пелехаті).

Очі різні? брови грізні?

1. Очі різні? (так. Очі.).

2. Очі різні? (так. Різні).

Брови грізні?

1. Брови грізні? (Так. Брови).

2. Брови грізні? (Так. Грізні).

Кігті в нього, як залізні?

1. Кігті в нього, як залізні? (Так. Кігті).

2. . Кігті в нього, як залізні? (Так. В нього).

3. Кігті в нього, як залізні? (Так. Як залізні).

Питання до вірша Ліни Костенко «Пряля».

1. Сидить пряля та пряде? (Так. Сидить).

2. Сидить пряля та пряде? (Так. Пряля).

3. Сидить пряля та пряде? (Так. Пряде).

Питання до вірша Ліни Костенко «Зимові горобці».

1. Ріка заснула в берегах? (Так. Ріка).

2. Ріка заснула в берегах? (Так. Заснула).

3. Ріка заснула в берегах? (Так. В берегах).

Питання до вірша Ліни Костенко «Віхола».

1. Баба Віхола, сива Віхола

На металній мітлі приїхала? (Так. Віхола).

2. Баба Віхола, сива Віхола

На металній мітлі приїхала? (Так. На мітлі).

3. Баба Віхола, сива Віхола

На металній мітлі приїхала? (Так. Приїхала).

Наступним етапом у роботі над логічними наголосами буде така вправа: діти, я буду ставити різні питання до змісту віршів, а ви відповідайте. Не забувайте голосом підкреслювати слово, без якого не вийде відповіді.

Питання до вірша Дмитра Павличка «Стежка».

«Стежка з головою вкрилася травою?»

1. Хто вкрилася з головою? (Стежка /з головою вкрилася/).

2. Чим вкрилася? (/Вкрилася/ травою).

3. Як вкрилася? (З головою /вкрилася травою/).

Питання до вірша Дмитра Павличка «Осінь».

«А над полем нитка дзвонить, як струна?»

1. Що дзвонить? (Нитка /дзвонить/).

2. Де дзвонить? (Над полем /дзвонить/).

3. Як дзвонить? (Як струна /дзвонить/).

Виконуючи такі вправи, діти навчаться виокремлювати слово, на яке падає сильний логічний наголос, та почують на слух, який варіант звучить найкраще.

Робота над темпом вірша дуже важлива, адже діти повинні зрозуміти, що темп твору є характеристикою подій, дій поетичних персонажів.

Вправа 1. Послухайте уважно у моєму виконанні вірш Ліни Костенко «Баба Віхола». Які рядки я читала швидко, а які читала повільно. Чому я так читала? Які слова із твору, вам підказали, як потрібно читати вірш.

Баба Віхола, сива Віхола

На металній метлі приїхала.

В двері стукала, селом вешталась:

– Люди добрії, дайте решето!

Відповідь. Читали швидко. Бо баба Віхола прилетіла на мітлі. Селом вешталась, тобто «бігала швидко»/

Ой просію ж я біле борошно,

Бо в полях іще дуже порожньо.

Сині пальчики – мерзне житечко.

Нема решета, дайте ситечко!

Відповідь. Цю частинку читали повільніше, бо у ній передаються почуття, а не дії: Віхола жаліє житечко, яке замерзає «сині пальчики».

Полям їхала, в землю дихала

Баба Віхола, сива Віхола.

Відповідь. Цю частинку читали швидко, адже Віхола «їхала».

Вправа 2. Послухайте уважно у моєму виконанні вірш Якова Щоголіва «Завірюха». Які рядки я читала швидко, а які читала повільно. Чому я так читала? Які слова із твору, вам підказали, як потрібно читати вірш.

Яків Щоголів

Завірюха

Звечоріло; ніч заходе,

Місяць з хмари не виходе;

Ані зіроньки не мріє,

Тільки сніг кругом біліє.

Відповідь. Читали повільно, з почуттям тривоги. Бо все в природі завмерло в очікуванні якоїсь біди.

Ось схопилась хуртовина,

Закурилася долина,

І кипить мороз у полі

На просторі та на волі.

Відповідь. Читали швидко, бо хуртовина «схопилась» тобто швидко почалася. Мороз «кипить», сильний мороз.

Виразне читання – це поєднання міміки, інтонації, голосових характеристик, а також жестів. Діти-дошкільники часто копіюють жести дорослої людини, вихователя, тому їх жести неприродні, нещирі. Відповідні вправи допоможуть дітям випрацювати вміння вільно володіти жестом. Жест стане природним, щирим лише тоді, коли дитина осягне смисл вірша, зрозуміє його емоційний потенціал.

Вправи на відпрацювання жестів.

Методика проведення вправ на відпрацювання жестів.

Вправа №1. Уважно послушайте вірш-страшилку у моєму виконанні. Давайте разом спробуємо підібрати голосові характеристики, рухи, жести, міміку, які відповідають змісту вірша.

З народного

Іде, іде дід, дід

Іде, іде дід, дід

Несе, несе міх, міх.

Голос: низький, грубий (Хто розповідає вірш? Розповідає доросла людина, яка хоче жартома налякати дитину. Отже потрібно відтворити голос дорослої людини, яка оповідає про діда старого, великого, сильного, що несе важкий міх).

Жести: тупати ногами, руками показати, що несеш важкий міх.

Поза: зігнута, адже міх важкий, потрібно передати фізичне напруження.

Отакий дідище,

Отакий страшище!

Голос: низький, грубий (дід великий – «дідище»), слово «страшище» вимовляти «страшним», неприємним голосом.

Звукопис: розтягнути звук [о], щоб підкреслити розміри діда.

Жести: руками показати, який дід великий.

Міміка: при вимові слова «страшище» на обличчі створити маску «страшну».

Отакий ногатий,

Отакий рукатий,

Голос: низький, грубий (у діда величезні ноги і руки, він «ногатий» і «рукатий»).

Звукопис: розтягнути звук [о], щоб підкреслити розміри діда, він «ногатий» і «рукатий»).

Жести: руками показати, які великі ноги і руки у діда.

Отакий носатий,

Такий бородатий!

Голос: низький, грубий, слово «носатий» вимовити «у ніс» /рінофонія/, щоб підкреслити розміри носу.

Жести: однією рукою показати великий ніс, двома руками показати величезну бороду.

Отакий дідище,

Отакий страшище!

Голос: низький, грубий (дід великий – «дідище»), слово «страшище» вимовляти «страшним», неприємним голосом.

Звукопис: розтягнути звук [о], щоб підкреслити розміри діда «дідище», «страшище».

– А я – не боюсь!

Голос: високий, дзвінкий, дитячий (Хто вимовляє ці слова? Ці слова вигукує дитина,

Яка не перелякалась, а навпаки розвеселилася, розсміялася, яка вихваляється своєю сміливістю.

Отже потрібно відтворити голос дитини, сміливої, веселої, відчайдушної.

Жести: ці слова підкреслити сильними синхронними рухами обох рук, розвести їх у різні боки.

Міміка: при вимові цих слів дитина сміється, отже міміка «весела» /брови підняті, очі широко розкриті і блищать від сміху, куточки вуст підняті ввверх, цій міміці відповідає усміхнена «маска-підказка».

Вправа №2.

– За допомогою жестів передайте свою готовність почати роботу (засукати рукава).

– За допомогою жестів передайте погрозу до іншого (палець піднятий вгору).

– За допомогою жестів передайте, що ви присягаєтесь у чомусь (бити себе у груди).

Вправа №3.

– За допомогою жестів передайте стан замислення, сумніву /або прохання тиші/ (палець до вуст).

– За допомогою жестів передайте стан подиву, вагання, здивування, нерозуміння (підняті плечі, розведені руки).

– За допомогою жестів передайте стан переляку (сплеск долонями, хресне знамення).

– За допомогою жестів передайте стан гніву (тупання ногами).

– За допомогою жестів передайте стан радості (танцювати, обнімати іншого).

Вправа №4.

Умови проведення вправи: У вправі беруть участь двоє виконавців.

За допомогою жестів та міміки покажіть зустріч двох друзів:

– друзі раді зустрічі, але один поспішає, він показує, що в нього обмаль часу; друзі прощаються й розходяться;

– друзі розчаровані від того, що зустріч така коротка, але вони задоволені від зустрічі, вони довго обертаються та прощаються.

Імовірні жести: обійматися, плескати один одного по плечах, показувати на годинника, після прощання довго обертатися, махати руками.

Міміка: посміхатися, радіти, розчарування, сумно посміхатися.

Вправа №5.

За допомогою жестів, міміки, необхідних рухів покажіть вікові стани людини: «старість», «молодість».

Підготовча робота: Спочатку уважно поспостерігайте за молодими та старими людьми. Перелічіть ознаки цих вікових станів, що ви помітили.

Ознаки старості: стан тяжко хворого, важко сісти, важко встати хода хистка, невпевнена, голова похнюплена; бажання – дістатися до ліжка до стільця і сісти або полежати.

Ознаки молодості: сила, бадьорість, голова піднята, хода швидка, впевнена, погляд веселий.

Вправа №6.

За допомогою жестів, міміки покажіть, що людина йшла швидко, впевнено, вільно, але раптом перед нею з'явилося скло. Як не намагається людина подолати цю перешкоду: торкається її руками, натискає долонями, дивується, шукає місця, щоб пройти і ось раптово перешкода зникла. Людина сильно здивована, вона хвилинку стоїть, щось обмірковує, сумнівається, а потім продовжує крокувати далі.

Вправа №7.

Умови проведення вправи: У вправі беруть участь двоє виконавців: один – господар, другий – гість.

За допомогою жестів та міміки покажіть, що господар щиро запрошує гостя до вечері, він радий, гостинний, адже стіл ломиться від їжі. Передайте почуття голоду гостя, його сором'язливість та його подяку.

Вправа №8.

Умови проведення вправи: У вправі бере участь один виконавець.

Уявіть, що ви залишились на безлюдному острові. І ви намагаєтесь жестами, мімікою привернути до себе увагу людей на кораблі, що пропливає далеко. Ви у відчаї, ви виявляєте дуже сильне бажання, щоб вас помітили з далекого корабля.

Вправа №9.

Умови проведення вправи: У вправі беруть участь два виконавця: «продавець» та «покупець».

За допомогою жестів та міміки розіграйте такий етюд: «продавець» розхвалює свій товар, він показує жестами та мімікою, що його товар гарний, запашний, смачний, модний. «Покупцю» товар подобається. «Продавець» вимагає гроші за свій товар. «Покупець» погоджується, але пояснює, що грошей у нього немає.

Імовірні жести: вимога грошей – потирання пальців; відсутність грошей – вивертання кишень.

Вправа №10.

Умови проведення вправи: У вправі беруть участь два виконавця: «дорослий» та «дитина».

За допомогою жестів та міміки розіграйте такий етюд: дорослий зайнятий серйозними справами (читає, пише), а поряд з ним знаходиться дитина, яка грається своїми іграшками. Дитина грає дуже шумно. Дорослий прохає дитину вести себе тихіше, спочатку прохає, потім вимагає, а потім погрожує дитині покаранням.

Імовірні жести: шум заважає – затулити вуха, обхопити руками голову; прохання тиші – палець до вуст, палець, піднятий вгору для погрози, стиснутий кулак, жести, які імітують фізичне покарання.

Вправа №11.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви крижана бурулька, яка висить під стріхою. Зимовий ранок. Сильний мороз. Бурулька спочатку холодна, застигла, вона ще не прокинулась. З появою сонця бурулька починає танути.

Засобами пантоміміки передайте її стан, почуття та зміни у її настроях.

Вправа №12.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви брунька на дереві. Весна. Тепло. Сонце пригріває. Брунька починає «ворушитися» і згодом вона розпускається.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях бруньки.

Вправа №13.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви кленовий листочок. Осінь. Холодний похмурий ранок. Вітру немає. Листочок повільно відривається від галузочки і падає, він кружляється плавно, а потім обережно торкається землі. Повіяв легенький вітерець. Листочок ледь поворухнувся, немов би зробив слабку спробу знову піднятися і полетіти за вітром, але швидко впав знесилений.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях кленового листочка.

Вправа №14.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви квіточка (калюжниця; листочки яскраво-зеленого кольору, круглі; сама квіточка жовтого кольору). Весна. Ранок. На квіточку падають промінчики сонця. Квіточка розпускається, повертається до сонця. Поступово сонце заходить, квіточка складає пелюстки, хилить голівку. Вечір.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях квіточки калюжниці.

Вправа №15.

Виконайте етюд.

Умови проведення вправи: У вправі беруть участь десять виконавців: вони нічні фіалки на грядці.

Уявіть, що ви квіточки на грядці (матиола, нічна фіалка, з дрібними бузковими квітками, що розкриваються вночі й мають сильний приємний запах). Поступово сонце заходить. Вечір. Ніч. Квіточки розпускаються, розправляють листочки і починають розповсюджувати сильний аромат. Вони хитаються від задоволення від цього аромату.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях квіточок.

Отже, вправи на формування творчого бачення, творчого ставлення, визначення і вияву почуттів під час читання віршів, розуміння ролі у творі логічного наголосу, оволодіння певною мімікою і жестами, голосовими та інтонаційними характеристиками допоможуть дошкільникам опанувати необхідними навичками і вміннями виразного читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіч Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. С. 198 – 205.
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років /наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та інш.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
3. Капська А.Й. Виразне читання. К.: Вища школа, 1986. 168 с.
4. Сапун Т. М., Почашинська М. О., Канчук В. А. Уроки читання у другому класі: Посібник для вчителя. Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. 176 с.